

21056/33
ар.

БІБЛІОТЕКА ТОВ. „СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР“ Ч. 39.

ОЛЕКСА МЕЛЬНИК.

ЯК ГОДУВАТИ ХУДОБУ
- ДОБРЕ А ДЕШЕВО? -

ЛЬВІВ 1918.

НАКЛАДОМ КРАЄВОГО ТОВАРИСТВА „СІЛЬСЬКИЙ
- - - ГОСПОДАР“ У ЛЬВОВІ. - - -

З друкарні „Діла“ Львів, Ринок ч. 10.

ЛННБ України ім.В.Стефаника

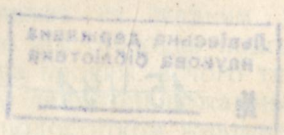
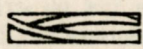
00367891 (Y)

коф
ок

Бібліотека Товариства „Сільський Господар“ Ч. 39.

ОЛЕКСА МЕЛЬНИК.

ЯК ГОДУВАТИ ХУДОБУ - ДОБРЕ А ДЕШЕВО? -

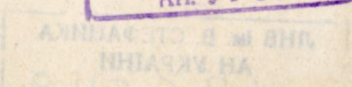
2-нау. изд.

ЛЬВІВ 1918.

Накладом Товариства „Сільський Господар“.

~~31.617~~

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

17545.5

И 660.937

ОДЕКА МЕТРИКА

ЯК ГОДУВАТИ ХУДОБУ
ДОБРЕ А ДЕЦЕВОВА?

Львівська державна
наукова бібліотека
№ 15494

З друкарні „Діла“ Львів, Ринок ч. 10,

ЛНБ ім. В. СТЕФАНІКА
АН УКРАЇНИ
I. 186549

Від чого залежить добра годівля худоби ?

В нинішних тяжких часах мусять господар-хозя розумно годувати свою худібку, щоби міг виживити себе з ріднею та щоби зложити ще деякий гріш. Щоби мати з годівлі худоби тревало добрий зиск, мусять ся добирати добрий матеріял годівельний та старанно его доглядати і ходити коло него. Але все те не принесе користи, коли господар не буде умів розумно кормити своєї худоби. Через добру годівлю поправляє ся навіть лихий матеріял і доходить ся до так красних успіхів, якими нині тішать ся всі висококультурні народи в Данії, Швеції, Німеччині, Швайцарії, Франції і Голяндії, де нині 6.000 літрів молока річно від корови не вважає ся жадним дивом-чудом. В слід за тим має там господар подостатком молока для себе і на продаж, з чого тягне чималий зиск. Звіря дасть лиш тоді пожаданий хосен, коли буде добре і подостатком живлене, а паша повинна бути так дібрана, щоби продукти годівельні т. є. мясо, молоко, масло, сир, тощо покрили кошти годівлі і дали ще чистий дохід.

Милив би ся кождий, хто би гадав, що можна се осягнути через скупе живлене, або голодова-не дорібку, що у нас скрізь буває. — Як з одної сторони скупе і лихе живлене є шкідливе, так

з другої знова безмірне напиханє худоби, і то за-надто дорогими пашами, не булоб вказане. Щоби вибрати ту найліпшу середну дорогу, мусить господар пізнати не лиш вимоги зьвірячого тіла але й докладно пізнати ужиткову вартість паш. Пригляньмо ся проте близше кормови зьвірят.

З чого складає ся корм зьвірят?

До розвою і на удержанє жия потрібує зьвіря відповідного корму, а щоби видати ще який пожиток як пр. молоко, працю, приховок, то на се потрібно в достаточній скількості єго подати. Корм зьвірят складає ся з води, з ріжнородних паш і уживок (приправ), який по переферментованю і належитім переробленю в проводі кормовім дістає ся до обігу лімфи і крові, щоби відживляти кожду часть тіла.

Воду приймає зьвіря як пійло або й в паші. Кожда паша має в собі значну скількість води. Найбільше мають її зелені паші і окіпні рослини як бураки, ріпа, бараболі, бо аж 90% своєї цілої маси; сіно і зерно має її все ще около 15%. Щоби воду цілковито з паші усунути, треба її підігріти аж до 100—110 степенів тепла, а тоді оста-ла би вже сама суха маса. З того видимо, що паша складає ся з води і сухої маси.

Ся суха маса не єсть однак якоюсь одно-рідною поживою, але єсть мішаниною найріжно-роднійших творив. Коли запалити якусь суху пашу (рослину), то вона згорить, а лишить ся лиш ма-ла скількість незгорівшої матерії, званої попелом. З того видко, що суха маса, і то як рослин так і зьвірят, є зложена із згараємих і незгараємих ча-стий (попелу). Перші з них називають учені ор-ганічною матерією, бо она творить голов-но складові части (органи) тіла всіх рослин і зьві-рят, а другі знова матерією неорганіч-

ною, бо походить головно із землі, з мінералів. Однак на тім не конець.

Кожний господар знає, що більше наситить ся звіря гарцом вівса чим гарцом полови, більшу поживну вартість має вязанка доброго сїна з конюшини як така сама вязанка з житної соломи. Звідкиж то походить? Походить то з того, що не кожда паша має ту саму вартість відживну. Вартість та залежить передовсім від її хемічного складу і від степеня стравности. По хемічному розбору переконали ся учені, що суха маса органічна є зложена з вугля, водня і кисня, а також душня або азоту, сірки та подекуди з фосфору (т. є. з таких найпростійших складників, званих первнями, котрі вже не дадуть ся дальше хемічними способами розложити на простійші тіла). Після того як ті первні зі собою получені і в якій кількості вони зі собою вяжуть ся, дають найріжнороднійші складники.

Учені ділять всі оргянічні сполуки на дві групи: на душневі або азотові і бездушневі або безазотові творива, після того, чи они містять в собі душень або азот, чи ні. Сей поділ єсть тому дуже важний, що душень або азот становить головну складову часть первища безчисленних клітин, з яких збудовані організми як ростин так і звірят а без котрого то складника ростини не могли би єствувати.

Душневі або азотові матерії.

Азот полученій з киснем, воднем і вуглем, сіркою а подекуди з фосфором та залізом становить головну поживну часть всіх паш т. зв. білковину (білок).

Білок входить в склад крови, молока (сирник), мязів (мяса), нервів, яєць, всяких виділин —

словом в цілий організм зьвірят і ростин. З ростин найбільше его мають в собі насіння ростин стручкових, олійних, зерна збіж та всякі конюшини. Задля сего сі паші суть найпоживнійші і найдорожші зі всіх інших, побіч паш походження зьвіринного як мучка з крови, з риб, молоко і т. и. Крім сего вельми зложеного складника білка находить ся в тілі зьвірят і ростин інші азотові матерії, з котрих ще найважнішими суть т. зв. аміди. Аміди суть вже простійшими складниками і менше вартісними від білка; суть то ті цеголки, з яких будують ростины і зьвірята своє білко. Коли в паші знаходять ся всі такі аміди, з котрих може бути утворене зьвіряче білко, то вони мають для зьвірят майже таку сямю відживну вартість як білок. Колиж в паші бракують деякі складові часті білка (аміди), то з такої паші можуть користати доволі тільки пережувачі при помочи множества бактерій, які находить ся сотками тисячів в їх великім проводі кормовім, а для інших домашних зьвірят достарчають такі аміди головно тепла і сили подібно як складники безазотові. Інших азотових складників єсть мало в паші і в тілі зьвірят і для практичного господарства вони мало важні.

До безазотових складників

належать: товщ, углеводани і клітовина (целюльоза, деревник). Що до хемічного складу, то вони складають ся із слідующих первнів: вугля, водня і кисня в ріжнім процентовім відношеню.

То в щ є се сполука kwasів товщевих і гліцерини. Залежно від рода і скількості поодиноких kwasів маємо найріжнороднійші товщі, які повстають в ростинах у виді оливи, олію, тощо і творять ся у зьвірят під назвою: солонина, лій, сало і т. п. По спожитю паші мусить бути товщ розложений

На його складові частини т. є гліцерину і квас товщієвий, або перемінений під впливом жовчи на молочку (емульзію), щоби міг увійти до звір'ячих соків. Товщ під впливом кисня, який до крові дістає ся з воздуха вдиханий легкими, спалює ся і дає тепло, конечно до життя звір'ят, а ще в міру потреби буває уживане на силу і працю. Крім сего входить товщ в організм яко складова часть крові, молока, нервів а навіть костий. При обильнійшій паші громадить ся він в більшій кількості яко запасовий матеріял в ткани товщевій під шкірою, межі м'язами, на нирках, коло кишок, щоби в часі голоду служити за поживу, для підтримання життя звір'ят. Через вимашчене стін кишок улекшує товщ їх рух і причиняє ся до ліпшого травлення прочих складників.

Подібно як товщ достарчають звір'ятам тепла і сили т. зв. углеводани, до ктрих належать цукор і мучина або так званий скріб (та кож крохмаль). Углеводани то сполука трох первнів: вугля, водня і кисня а углеводанами звать ся д'ятого, що водень і кисень сполучають ся тут з вуглем в подібнім відношеню як у воді (на воду складає ся 2 атоми або неділимки водня і 1 атом кисня а на углеводани пять, шість або й 11 разів тільки, отже 10—12—22 атомів водня і 5—6—11 атомів кисня). В деяких ростилах, отже в пашах, знаходить ся вс: більша або менша кількість цукру. Коли він з пашею дістане ся до проводу кормового, то часть його розпущена у воді (в соках) заходить аж в кишки і перетворює ся на инші творива а часть входить в кров і тут при помочи легких сходить ся з киснем воздуха і витворюєсь квас вуглевий і вода а внаслідок того робить ся в тілі тепло. Так званий м'язовий цукор або інозіт осідає в м'язах, глікоген (рід крохмалю) в печінці а в молоці звір'ят знаходить ся т. зв. молочний цукор.

Таку саму задачу тепла і сили сповняє му-

Ч и н а (скріб або крохмаль), вуглеводан, який знаходиться у великій кількості особливо в зернах збіжжя (пшениця), в зернах стручкових рослин, в бараболях, каштанях, жолуди і т. п. Суть то малесенькі, білі зеренця, які витворюються в клітинах рослин і призначені пізніше служити за поживу при розвитку рослин. Мучина є одним із найважливіших матеріалів на поживу, але потреба, щоб вона в тілі до того відповідно була приладжена. До того служать т. зв. ферменти або ензими (також „цімози“ звані), хемічні сполуки, які звірята самі витворюють. Мучина н. пр. при помочи ферменту в слині званого птіаліна перетворює ся на так званий грозновий цукор.

Наконець є ще третій вуглеводан т. зв. клітовина або целюльоза, твориво, котрого склад єсть такий як і скробу а з котрого роблять ся кліточки рослин, і з котрого витворюєсь відтак дерево, лико, кора, солома і т. п. Клітовина у дозріваючих рослин єсть деревиста і тому трудно стравна, вимагає сильного жуття і не представляє великої вартости поживної. Длятого то солома, в котрій найбільше клітовини, єсть мало поживна, особливо же для звірят, котрі не можуть її добре пережувати. Найліпше можуть її використувати пережувачі як рогата худоба, вівці і кози. Отже сильно здеревіла солома (житна, пшенична і т. п.) не може служити за виключний корм для домашніх звірят. Она служить радше до виповнення жолудка і хвилого заспокоєня голоду. З углеводнів осаджує звіря також товщ в своїм тілі, коли їх спожие в більшій кількості.

Крім повисше вчислених згараємих складників знаходять ся в пашах ще ріжнородні незгараємі часті (попіл, мінеральні соли). Они причиняють ся до збільшення стравности паш і потрібні до доповнення і скріплення звірячого організму головноже до витворювання і скріплювання костий. Задля того, що тих творив буває в звичайній паші

за мало, а організм деяких звірят не може їх видобути із звичайної паші на стільки, кілько єму потреба, то їх додаємо вже в штучний спосіб до звичайних паш, приправляємо ними пашу і для того називаємо їх приправами. За такі приправи уживає ся: звичайну сіль, пашне вапно, шлямовану крейду, ваповий фосфоран. Про уживки, надаючі паші лиш ліпшого смаку, але до відживлювання і до скріплювання будови тіла не причиняють ся, розписувати ся тут не будемо.

Травленє і визискуванє паші.

Щоби поживні складники паші могли дістати ся до крові і відживляти тіло, мусять бути до сего вперед відповідно приготовлені, так би сказати, переварені в проводі кормовім, або як то звичайно говорить ся, мусять бути стравлені. Ся чинність полягає на розтираню (пережуваню) грубих частий паші, звогченю і на переміні її складників на простійші творива, які можуть всякати з водою через стіни проводу кормового до крові і розходити ся з нею по цілім тілі.

Однак не вся спожита паша переходить до соків організму, лише її стравні складники, а не стравні виходять по 3—4 добах на гній яко відходи (кал). З того видко, що вартість ужиткова паші залежить не тільки від її загального, хемічного складу, але також від стравности її поживних складників. Степень стравности залежить вправді від самої природи паші, то одначе чоловік може при помочи ріжних способів причинити ся до більшої її стравности. Так приміром під діланєм деяких хемікалій удало ся солому зробити так стравною, що дорівнує навіть доброму сїну. Через те також більший пожиток приносить паша помимо того, що подана зістає в меншій скількості.

Степень стравности а наслідком того й ліпше

використанє паші залежить від многих інших обставин а іменно від рода, віку зьвірят, праці, стану, рода, скількості та складу паші. — Пережувачі зьвірята ліпше вихіснують суху, здеревілу пашу, чим коні або свині. Молоді зьвірята ліпше визискують її чим старі. Спокій і лагідне обходженє ся впливає корисно на травленє і вихіснуванє корму, а непокоєнє та хвороба єго погіршають. Так само скількість і рід паші впливають в великій мірі на вихіснуванє її через організм. Коли зьвіря одержить нараз много паші, то розтягає і розкидає її попід ноги, де й вона марнує ся в гною. На пасовиську вимішує підніжну траву, без належитого вихіснуваня її, коли вижене ся скотину на більший простір. Тому треба пасовисько випасати поступенно.

Чи не найбільше значінє для господаря годівельника має відношенє складників азотових до безазотових, або так зване кормове відношенє паші. В ріжних родах паші єсть ріжна скількість азотових і безазотових складників поживних. Щоби паша була добре вихіснувана, мусять в ній складники ті бути так уложені, щоби на 1 часть азотових припадало 5—9 безазотових поживних частий паші. Таке відношенє єсть як раз в природних пашах т. є. в траві, сїні та зернах збіжа. За те в ростинах стручкових і конюшинах та в ростинах олійних і їх макухах єсть то відношенє за вузке і некорисне, бо велика часть білка (азотових складників), сего найдорожшого складника паші, марнує ся через те, що не зїстає належито і корисно вихіснувана.

Треба памятати, що як зьвіря дістане білка надмірно, то єго надвишка обертає ся на витворенє тепла і товщу в тілі, котрі то творива можуть бути витворені також з безазотових складників з товщу, цукру, мучки і волокнини т. є. зі складників під зглядом господарським 2—3 рази дешевших. Отже наслідком неумілого кормленя

мусить також продукт (мясо, солонина, молоко) коштувати 2—3 рази доржше. Вправді молочні корови ще найбільше вдячні за подане їм паші засібної в білковину, то однак мусить ся все брати під увагу через цілий період годівельний і так розложити паші, багаті в білок з убогими, щоби відношене білка до інших складників безазотових було середне отже корисне. Бо як за велика скількість азотових складників (білка) до безазотових не єсть відповідна, то тим гірше єсть противне відношене, зване широким відношенем кормовим, в яким на 1 часть азотових припадає більше чим 10 частий безазотових. Тоді безазотові складники сьуть лихо витравлювані і мноґо з них безхосенно виходить у гній.

З того бачимо, як важна єсть задача господаря уміти дібрати відповідний корм для худоби, бо в парі з ним іде також кошт продуктів зьвіринних (молока, мяса, товщу) та оплатність годівлі худоби. Бо хто годувати-ме худобу добре, то є, буде так добирати пашу, щоби вона покрила потреби зьвіряти на жите і на пожиток (молоко, силу, товщ) та щоби не марнувала ся надармо, але щоби зістала належито вихіснувана через устрій зьвіряти — той буде годувати худобу також дешево.

Заки розглянемо, як велику порцію належить подавати худобі і як її уложити, щоби заховати добре відношене кормове та добре вихіснуване паші, придивім ся вперед:

Якої паші потребує зьвіря.

„З пустого в повне не нальєш“ — каже народна приповідка і добре говорить. Бож звідки витворить зьвіря мясо, шерсть, роги, звідки возьме молоко, звідки силу і тепло, коли на все те не дістане доволі паші? Коли зьвіря має принести не

лиш купку гною; але й зиск, то мусить наїсти ся до сита.

Не треба забувати, що в тілі зьвіряти ані на хвилю не устає процес переміни матерії. За кожним його рухом, за кожним проявом життя его тіла мусить слідувати якась зміна в его тілі, в кожній его клітині!

Чим сильніші ті прояви життя, отже тим більша праця, чим більше виділяють желези вимени молока, тим більша слідує утрата складників тіла зьвіряти. Тому то треба такої паші достарчити тілу зьвірят, щоби передовсім були нею доповнені утрати в тілі зьвіряти, які повстали наслідком житєвих процесів. Паша мусить також обернути ся на витворене такого матеріялу в тілі зьвірят, якого господар потребує для свого хісна, от прим. молока, мяса або товщу чи сили. Зьвіря, що не наїдає ся до сита, обертає поживні складники на доповнене утрати свого тіла або іншими словами кажучи, на піддержане свого життя, а щоби оно принесло ще бажаний пожиток, мусить і на се в паші одержати потрібний корм. Таку скількість паші, яка служить на удержане життя зьвіряти, називаємо житєвою (бутовою) пашею (кормом) а той корм, який поза житєвими потребами обертаєсь на пожиток (продукцію) називаємо пашою (кормом) продуктивною.

Кілько паші для кожного рода зьвірят потрібно на удержане життя, а кілько на продукцію (молока, працю, приріст живої ваги, отже мяса і товщу), уложили учені по довголітних мозольних дослідах над годівлю домашних зьвірят таблиці паш, які мають дати господареві вказівки до его розумної годівлі*).

*) В нашій літературі єсть вже в тім напрямі підручник о. проф Раковського „Головні основи годівлі домашних зьвірят“, виданий Товариством „Сільський Господар“ у Львові, який поучує, в який спосіб укладати скількість па-

В отсій коротенькій розвідці подаємо в приступній формі, для кожного зрозумілій, правила укладання паші після т. зв. одиниць кормових або одиниць заступних, (званих числами Фйорда).

Що то суть кормові одиниці?

Перші досліди над годівлею (кормленем) домашних звірят розпочали Даньці під проводом славнозвісного ученого Фйорда ще в р. 1883.

Цілюю Фйорда було дати для дрбних господарів, селян, прості формулки, котрі би кождий данський селянин міг їх легко і з користію використати для годівельних цілій. Позаяк за его часів обчислюване паш на основі хемічних сполук оказало ся для широкого загалу непрактичним і трудним та безцільним, проте сказав Фйорд: „Позвольмо корові самій означити вартість паші зі всім тим, що ся в ній знаходить вартісного або безвартісного, знаного і незнаного, даючого ся означити і неозначеного а також порівнати ріжні паші зі собою зі всім тим, що ся в них знаходить“.

І взяли ся данські учені слідити ріжні паші на великім числі товару. Слідили довгий час способами стисло науковими ужиткову вартість паш на продукцію молока, та якою скількостію можна заступати якусь иншу. І та їх праця не пішла на марне, але видала пожаданий хосен. Через порівнуване зі собою вартости продукційної ріжних паш оказало ся, що прим. 1 кг зерна збіжа має таку саму вартість продукційну, як $\frac{3}{4}$ кг бавовняних макухів, або $\frac{5}{6}$ кг сонічничового або ріпако-

ші для кожного рода звірят на основі вартостий мучних. Хоті би хотів близше о тім довідати ся, нехай загляне до того підручника.

вого макуха, а дальше, що 1 кг зерна (згл. висівок) має таку вартість продукційну, як 1·0 кг сухої маси окіпних рослин (бураків) або около 10 кг. в свіжім стані або вкінци суть рівні 2¹/₂ кг сїна сїножатного або 2 кг сїна люцерняного або 5 кг ярої соломи і т. д.

Ту пашу, після котрої обчисляли дальшу вартість продукційну інших паш, взяли за одиницю і назвали її кормовою одиницею або числом Фйорда, від ученого, котрий перший придумав той спосіб розсліду через сам живий організм звір'ячий. Відтак розсліджували, в яких условинах она має бути примінена, кілько таких одиниць потрібно на удержане життя звір'яти, а кілько на продукцію молока або в яким відношеню кормовім має бути подана паша.

Все те Данці випрактикували добре і поучили своїх „менших братів“, в який спосіб мають кормити свою худобу. Наука та приняла ся дуже скоро в цілім краю і вже в короткім часі зачали приходити данські рільники-годівельники до доброго маєтку з годівлі, або продуктів молочних продукували так много, що почали вивозити великими скількостями за границю. І нині вивозить Данія міліонами кільокрамів масла і сира до всіх сусідних країв, а навіть приходить ще до нині досить поважна часть данського масла до Австрії. Густо часто можна було в Галичині, от хоч би й у Львові при мащеню хліба данським маслом дивувати ся розумови і спритови Данців, не знаючи може гаразд, що се єсть даром Фйорда і його наслідників.

За приміром Данців пішли інші народи сусіди, отже Швеци і Німці. В Швеції приняв учений Нільс Ганзон 1 кг ячменю за одиницю кормову і випробував численними дослідами, якою скількостю інших паш можна заступити 1 кг ячменю, щоби отримати такий самий хоцен.

На тій основі випрацьована також наша табеля паш, поміщена на кінці сеї розвідки.

Щоби і нашим селянам дати можливість користати зі здобутків новочасної науки, позволю собі подати коротко способи, як має ся кормити свою худібку при помочи тих заступних одиниць (кормових).

Норми паші.

Вже з попередного знаємо, що для зьвіряти треба давати пашу як на то, щоби оно жило, отже житєву (бутову) пашу, так і на то, щоби з него мати якийсь пожиток, продукт, отже продуктивну пашу. Насуває ся тепер питанє: кілько треба давати паші на удержанє житя а кілько на продукцію (пожиток)? На се питанє така відповідь:

Скількість паші обчисляє ся після ваги зьвіряти; чим оно тяжше, то тим більше потребує корму. З численних дослідів, переведжених над коровами, показує ся, що:

1) на кожних 150 кільограмів живої ваги зьвіряти треба давати 1 одиницю кормову в паші житєвій (бутовій);

2) на продукцію кожних 3 літрів молока потреба додавати також по 1 одиници кормовій.

Як вже поперед було сказано, мусить бути в паші подана потрібна скількість білка, потрібного конче до житя і доброго використаня інших складників паші. З досьвіду показує ся, що:

1) на кожних 100 кг живої ваги треба дати корові 60 грамів (то є 6 дека) білка в паші житєвій, а

2) на продукцію кожного літра

молока 45—50 грамів в паші продуктивній.

На тій основі може собі кождий селянин обчислити після таблиці паш потрібну скількість паші для своєї худібки, яка може довго давати багато молока і добре при тім виглядати. Як великої похибки при годованю худоби допускають ся наші господарі тим, що годують лиш на „око“, як то „дїди годували“, доказує найліпше миршава та нужденна худібка, на якій — особливо під весну — лиш скіра та кости свїтять, а пожитку не видно ніякого. Навіть та скупа паша, яку споживає така товарина, не оплачує ся, бо іде на удержанє лиш самого житя звїряти а не приносить жадного зиску. Чи ж з такою „годівлею“ а радше марнованєм паші можна далеко зайти?

Як належить уложити денну пайку, нехай послужить отсей примір: Наш селянин має коровину, яка важить 450 кг і дає 9 літрів молока. Кілько кормових одиниць і білка вимагає та корова і як належить уложити денну порцію паші для тої корови?

Відповідь: Позаяк на 150 кг живої ваги потребує звїря в житєвім кормі 1 одиницю то на 450 кг буде вимагати три рази тільки ($450 : 150 = 3$) отже 3 одиниці кормові, а на 9 літрів молока знов три рази тільки ($9 : 3 = 3$) отже 3 одиниці продуктивної паші, проте треба би тій корові подати в кормі 6 одиниць кормових.

З таблиці паш, яка буде на кінци сеї розвідки поміщена, зможе кождий господар довідати ся, кілько кільограмів кожного рода паші іде на 1 кормову одиницю, отже кілько вибирати до денної пайки (порції) таких паш, які господар має під рукою, зглядно які собі прикупив. Приміром господар має подостатком соломи і доброго сїня з конюшини, гороховянку, грис та троха докупле-

ного лянного макуха. З тої паші уложить він слі-
дуючу пайку денну:

На пашу житєву дасть:

2·2 кг. сїна з конюшини	= 1	одиниця	= 121	гр. білка
3·5 кг. ячмінної соломи	= 1	"	= 34	" "
3·5 кг. гороховянки	= 1	"	= 119	" "
Разом: 9·2 кг. паші		3	одиниці	о 275 гр. білка

Після норм поданих на таблиці сторона 35. тре-
ба дати корові бутової паші о 3 одиницях і 270 гр.
білка. Ся мала надвишка 5 гр. білка не становить
в практиці жадної похибки. В продуктивній паші
дасть господар на продукцію 9 літрів молока знов
на 3 одиниці, які зложить з 2 одиниць сїна т. є.
4·4 кг і з мішанини ситних паш, т. є. $\frac{1}{2}$ одиниці
ячмінного грису = 0·5 кг і з 0·4 кг. лянного ма-
куха = $\frac{1}{2}$ одиниці. В сїні знаходить ся білка 242
гр., в грисі 57 гр. а в 40 деках лянного макуха
109 грамів, отже разом в продуктивній паші 408 гр.
білка, а потреба би після норм $45 \times 9 = 405$ гр.
Бачимо з того, що повисша паша повинна як раз
вистарчити сій корові на удержане її в добрім, від-
живнім стані і на продукцію 9 літрів молока.

На основі всего дотепер сказаного і при по-
мочи згаданих табель може кождий господар об-
числити, кілько паші кождого рода буде мати
в своїм господарстві і кілько в ній кормових оди-
ниць та чи вистарчить йому сеї паші на прокорм-
лене його дорібку, чи може буде мусів ще доку-
пити.

Доки самі селяни ще не вправлять ся в об-
числюваню пайок і скількості паші в gospodar-
стві, може помочи їм Товариство „Сільський Го-
сподар“ через своїх урядників, зглядно через „Го-
сподарську Часопись“, яка радо помістить питаня
і відповіді на всякі важні справи господарські
і годівельні безплатно. Найкраще можна би се ро-

Львів. Бібліотека
АН УРСР

Львівська державна
наукова бібліотека

ЛНБ ім. В. СТЕФАНИКА
АН УКРАЇНИ

I. 186549

№ 15.491

бити в Спілках чи то в молочарських чи для контролі молочности або й в годівельних, до яких приїхав би фаховий урядник і подав би кожному господареві на місці раду та уложив би проєкт годівлі худоби на кожду пору року. При тім подав би ще які уліпшення має ся завести в господарстві. О таких спілках годі тут розписувати ся; зазначимо лиш то, що такі спілки суть дуже важні і приносять велику користь для господарів-годівельників, а найліпший доказ сего дають всі краї високо культурні, в яких позаведено множество таких спілок.

На що треба зважати при укладаню денних пайок?

При укладаню денних пайок треба зважати не лиш на достаточне поданє звїряти потрібної кількості поживних складників, означених в одиницях кормових і стравнім білку, але також на інші обставини, а іменно на смачність і на якість, чистоту, обемистість паші і т. п. Кождий господар знає, що деякі звїрята хочуть їсти якусь пашу, але другі споживають її не дуже радо, от прим. рогата худоба не хоче їсти буркуна або люпину, підчас коли вівці радо се їдять. Що до смачности, то треба до пайки добирати різні паші; таку мішанину ліпше визискують звїрята, бо вона ліпше їм смакує. На се треба особливо памятати при скормлюваню ситних (ядерних) паш. Нераз коли дати за велику кількість одного рода паші, то худоба не лиш її не використовує, але ще й може дістати якогось забуреня.

Відповідаюча ціли пайка мусить відповідати обємови жолудка і кишок звїрят. Наколи би худобина одержала навіть достаточну кількість поживних складників, однак в малій кількості паші, яка не могла би добре виповнити про-

воду кормового, то звіря не лиш не буде сите, але з голоду буде ще непокоїти ся і паші добре не вихіснує. І навпаки, пайка не повинна бути за обємиста, бо не може бути добре вихіснувана через організм і тому у худоби упадає продукція. Наслідком лихого уложеня порції не вихіснює ся належито паші, через що таке кормленє лиш дорого може відбити ся на кишени господаря а не принести хісна. Для виповнення жолудка так, щоби паша могла бути добре і корисно вихіснувана, потреба для корови ваги 500 кг від 12—17 кг сухої маси, залежно від денного удою молока а тому що на кожний кільограм сухої маси вимагає худоба около 4—6 кг води, обєм денної пайки може бути досить значний, бо виносячий около 48—70 кг сочистої паші на добу, що на загальну містоту проводу кормового худоби (около 365 літрів) єсть як раз відповідне. — Де-що більша або менша скількість пайки (около 10%) не робить тут поважної ріжниці.

Не менше треба й на то уважати, щоби перехід з одного рода паші на инший не перескакувати нагло, але призвичаювати звіря поволи, щоби через наглу зміну корму не викликати забурень і нежиту жолудка худоби. Кожда паша має свої питомі свійства і складники, до котрих звіря мусить ся поволи призвичаїти. Навіть отруя тратить свою силу, коли організм до неї призвичаїть ся, бо в крові витворює ся така матерія, що ділає проти отруї і охоронює організм від загибели. Тому то нову пашу треба задавати з початку в меншій скількості і збільшати що дня поволи. Особливо треба на се зважати при переході з зимової паші (сухої) до літної (зеленої, воднистої, пасовиска).

Пора даваня корму немало впливає на виміну матерії в тілі звіряти. В рівномірних відступах часу і в частійших (3—5) разях подаваня кор-

му, травлене паші і її вихіснюване відбуває ся ліпше та ліпший єсть розділ тепла, яке витворює ся підчас і по спожитю паші, позаяк розкладає ся рівномірно на цілу добу. Окрім сего за велику скількість заложеної паші розтягають зьвірята або викидають попід ноги. Тому треба давати в ясла і жолоби лиш таку скількість паші, яку худоба могла би цілком спожити. Коли держить ся добру худобину, яка мусить з'їсти подану пашу для високого удою, то треба її присилувати до того в той спосіб, що солить ся пашу. На одну штуку дає ся 3—6 дека соли.

Не треба ніколи спускати з ока також і поєня худоби. По кожній сухій паші мусить зьвіря напиту ся доволі води, бо без неї не може обійти ся, позаяк лиш розпущені у воді поживні складники дістають ся до крови а з нею розходять ся й по цілім тілі та відживляють єго а рівночасно забирає кров з собою з'ужиті і непридатні части та відводить їх з тіла.

Вода до питя повинна бути по можности тепла 10—15 степенів то є повинна доходити до такої теплоти, яка єсть в добрій стайни (15—18 степенів). Найліпше, коли в зимі подає ся твердий корм як січку з соломи або полу, запарену теплою водою, або коли має ся стайню так уряджену, що воду помпує ся до збірника в стайни, де вона й огріває ся і вже огріту дістають зьвірята. Не єсть се маловажна справа, бо чого не схоже годівельник зробити пильностию, то се мусить надолужити грошем з кишені, бо зьвіря на огріте води до теплоти свого тіла віддає тепло із себе, котре знова витворює собі з поживи, яка мала би йти на витвір молока чи якого иншого пожитку.

При тім треба памятати, щоби не поїти зьвірят, коли вони дуже зігріті і задихані, бо се може зашкодити. Також не треба давати худобі пити води з калюж, в яких аж кишить від всяких шкід-

ливих дрібноустроїв (бактерій, грибків), які можуть спричинити найрізноманітніші хвороби товару. Довказано також, що корови, поєні нечистою водою, встановлюють молока, а коли їм подає ся свіжої і чистої води, то й молока прибуває.

Чистота стайні, жолобів і ясел, добрий і чистий воздух, багато світла в стайні, добрий догляд і чистота в обході з товаром причиняють ся також до доброго здоровля звірят а тим самим і до належного використання паші і для того єть важним чинником в годівлі худоби.

Що до самого укладаня порцій паші, то треба так поступати, щоби в основний корм житєвий брати обємисті паші, як: окіпні (бураки, бараболі, брукву, листє), всяку зелену (траву, мішанки, конюшину), солому, половиу, які по найбільшій часті має ся у власнім господарстві і єть дешевим коштом а на продуктивний корм треба добирати ситні (ядерні) паші як: макухи, зерно, грис, висівки тощо, котрі найліпше подавати мішані з собою або з малою домішкою обємистих як бураків, доброї січки з конюшини або деяких відпадків кухонних.

Огляд паш.

Кождий господар знає, що різні паші мають різну вартість відживну. Від чого та вартість залежить, було сказано в попередних уступах. Як велика різниця відживна заходить в поодиноких пашах, можна вже добачити на табелі паш. Видко прим., що 6 кг добрих солодких трав має таку саму вартість поживну як 2.2 кг доброго сіна або 11 кг пашних бураків або 4 кг ячмінної соломи. Дальше бачимо, що насіне гороху або ячменю може то саме випродукувати, що 3 кг вівсяної полови або 4 кг гороховянки. Всі ті скількості представляють вартість одної кормової одиниці. З тої та-

блищі паш бачимо, що одних паш потреба більше скормити, щоб отримати той самий вислід, себто хосен, які дають другі, проте перші з них називаємо обемистими, бо мають великий обем, значить, виповняють значно жолудок, другі ситними, бо вони, хоч в малім обемі, насичують тіло поживними своїми складниками, які в сконцентрованій формі дають ся легко стравити, дістають ся до соків звіряти без великого труду жути, як се діє ся противно при обемистих (солоні, полові).

З обемистих найлекше доступні для організму звіряти суть сочисті паші, котрі маючи в собі значну скількість води 70—90%, а мало волокнини, суть легко стравні. При тім їх складники поживні находять ся в легко доступній формі так, що многі з тих паш уходять навіть за повновартісні, себто такі, котрі звіря добре травить, мов би їх поживні складники були подані в чистім стані (н. пр. як чистий білок, товщ, углеводани). До таких повновартісних паш належать всі молоді трави, конюшини, бараболі тощо. Скоро лиш зачнуть старіти ся, то стають більше здеревілі і менше приступні для тіла звіряти, і тому їх відживна вартість маліє. Дятого то трави і конюшини, призначені на сіно, не треба держати на пни так довго, аж зачнуть старіти ся, бо тоді їх вартість кормова стає значно менша; найліпше косити, коли зачинають цвисти, тим більше, що буде ще мати час урости отава, котра зібрана в добру пору дає дуже добру пашу. В перестоялій траві, особливо в старих і занедбаних лугах, находять ся всякі шкідливі хопти, які розсівають своє насіне та приглушують добрий поріст трав. При зборі конюшини головну увагу звертайте на се, щоби листя не оббивати; як раз листе єсть найпоживнішою частию всіх конюшин.

Найздоровішу і найприроднішу пашу для товару дають пасовиська. Але треба тут розуміти пасовиська добрі, а не такі, як то скрізь

видить ся по наших громадах: покриті мно́жеством всілякої хопти, понищені та покриті кертичинами. На пасовиську крім природної паші уживає худоба сьвіжого воздуха, купаєсь в благодатнім соняшнім сьвітлі та уживає руху доволі з користію для свого тілесного розвою. — День пасовиська дає 8—14 кормових одиниць, залежно від його доброты.

Доказано, що найдешевшу пашу дає як раз пасовисько. Коли який ґрунт не родить гаразд збі́жа або стручкових рости́н, коби лиш не був занадто сухий — то там найхосеннійше заложити пасовисько. На поправу (меліорацію) ґрунтів признані сьуть міліони гроша, з котрих має право і повинен користати наш селянин.

Найбільше зближена якостію до паші з пасовиська, єсть паша з сіножатий та всякі мішанки подавані зьвірятам на корм в сьвіжій стані. Тому о такі повинен господар все старати ся, а вжеж конечно тоді, коли не має доброго пасовиська і мусить держати худобу на стайни або на громадськім пасовиську.

Треба ще згадати лиш про квашену та прасовану пашу, яку рблять там, де або погода недописує так, що паші на сухо зібрати не дасть ся задля безнастанних дощів або в якійсь одній порі року єсть так багато листя чи якоїсь иншої обемистої паші, що не можна її нараз з'ужити і тому оказує ся конечна потреба законсервувати, себ то приправити її на довший час яко киселицю або так званий „самопрітий корм“.

Чим зелена паша для худоби в літі, тим окіпні рости́ни в пізній осени і в зимі та вчасною весною. Рівнож коріне і бульви уважає ся по найбільшій часті за повновартісний і легкостравний корм, знаменитий для худоби на зиму. Покраяні і змішані з соломяною січкою або з половою дають найдешевший корм для худоби. Належалоб управу

і тих рослин у нас більше поширити, як се доси діє ся.

Там, де рільничий промисл поширений, має господар не лиш користь з перерібок рільничих продуктів н. пр. на горівку, пиво цукор і т. п., але може ще ужити з хісном і деяких відпадків на пашу як н. пр. так звані сіканці з бураків переварених на цукор, брагу і т. п.

До обемистих паш крім доси згаданих сочистих треба зачислити також сухі паші.

Сухі паші творять головний корм майже всіх домашних зьвірят. Найважнійше з них єсть сіно. Зелена паша, висушена на воздусі так, що не містить в собі більше як 10—15% води, дає сіно, яке дає ся довго переховувати і дає добру пашу на цілий рік. Якість сіна залежить від ґрунту, від збору і від якости рослин, з яких воно складає ся. З доброї землі одержує ся добре сіно, підчас коли з квасної почви, підмоклої, на якій часто пишуть ся лиш маловартісні хопти а густо часто ще й шкідливі, троячі, то й сіно з такого ґрунту не много варте, проте повинен кождий господар старати ся поправити свій ґрунт (змеліорувати). Держава призначає на се великі гроші, а наш хрестянин не відважить ся з того користати, щоби поправити своє поле.

Що до соломи, то вартість її вже менша від сіна, а то задля здеревілих частий волокнини, яка у дозрілих рослин виносить більше як $\frac{1}{3}$ часть всеї маси (30—40 %). Ще найліпшу пашу становить ячмінна і вівсяна солома, особливо коли переросла конюшиною, а найгіршою зі збіжєвих є житна солома (та зістаріла часто сплісніла, солома із стручкових рослин), яка надаєсь радше на підстїлку як на корм.

То саме відносить ся і до полови. Найліпша ще вівсяна половина і гречана, а найгірша ячмінна і житна задля здеревілих вусів, які калічать оболону писка і спричиняють у худоби нехїть до їди,

та ще й до того набавляють зв'їрята прикрої хориби т. зв. жовн (актіномікоза). Щоби сего охоронити ся, треба таку полову, — коли вже її подає ся зв'їрятам яко пашу, — змочити водою; найліпше теплою водою або брагою, коли така єсть в господарстві.

Всі ті доси обговорювані групи паш суть пашами обемистими, які внаслідок великої скількості води чи то волокнини посїдають великий обєм, в якій поживні складники звичайно виступають лиш в малій скількості, сорозмірно до інших складових частий паші. Зате зовсім противно має ся відношенє поживних складників корму до інших частий складових в пашах ситних (ядерних, сконцентрованих).

До найпоживнійших належать зерна збіж, які містять а собі від 60—75% поживних углеводов (мучини), 2—5% товщу, 1—2% попелу, а мало, бо лиш около 1—2% волокнини. Зате поживні матерії азотові становлять 7—13%, в чім стравної білковини аж 6—12%. Дещо менше поживними однак добрими пашами суть всілякі відпадки млинарські як н. пр. грис, ометиця і т. п. Вартість їх залежить від вимелєня. Чим більше муки остає в грисі, тим він поживнійший *).

Ще бо'атшими в поживні складники суть насїня всяких пашних стручкових ростин, бобу, гороху, вики, сої і т. д., які містять в собі аж 20—30% (т. є. 20—30 дек. в кождім кг.) білковини стравної, лиш тверда луска насїня обнижає їх стравність, че-

*) Тепер підчас війни грис гірший, бо процент вимелєня єсть високий, так що ледви 7½ кг грису отримує ся зі 100 кг жита і пшениці. Та й єго поживна вартість єсть менша, бо він має в собі багато лупинок а мало муки. Всеж-таки належить старати ся забирати хоч би найменшу скількість, яка належить ся кождому доставникови збіжа для воєнного заведеня і не дарувати їх покутним закупникам, бо в теперішних тяжких часах всяка ситна паша має велику вартість.

рез що їх вартість поживна, виражена в кормових одиницях, єсть на рівні поставлена з насінєм збіжжя. Очевидно найліпшого зерна і насіння не буде господар скормляти худобою, лиш гірше зерно та послід, бо добре зерно на пашу випало би за дорого. Лиш виїмково, коли псує ся так, що для людей не надає ся, то тоді таке зерно або сушить ся або парить ся окропом і подає ся як пашу звіврятам.

Так само богатими в поживні складники суть всякі олійні рослини і їх відпадки фабричні, знані в торгівлі під назвою „макухів“. По витагненю олію із сімени, який становить $\frac{1}{4}$ часть цілої маси рослинної, продають фабрики, — а тепер в часі війни Централя паш — як ситний корм по високій ціні.

При годованю макухами треба то памятати, щоби не давати товарині нараз за багато макуха, бо макух єсть дуже доброю пашою, а поданий у великій кількості буває лихо витравлюваний, а то внаслідок того, що за багато олію, поданого в паші, впливає ослаблюючо на органи травлення. З досвіду оказалось, що паша буває найліпше травлена, коли в денній пайці на одну штуку дорослої худоби додає ся добрих макухів 1—2 кг. Зі всіх макухів ще найліпшим оказав ся макух лянний, який окрім високої вартости поживної ділає дуже добре на провід кормовий, тому то подають его часто навіть хорим звіврятам яко средство лічнице. — Рівнож добрим оказав ся макух сонішниковий. З інших макухів, спроваджуваних часто з інших країв, треба згадати ще макухи пальмові, кокосові і земного оріха, яких однак тепер в часі війни годі набути.

Годить ся тут згадати ще про одну ситну пашу а іменно про сушені дріжджі, які набрали особливо підчас війни широкого розголосу задля великої вартости поживної а головно задля великої кількості стравного білка, яка виносить

аж 38 дека в 1 одиниці т. є. в 90 деках паші. — А як раз білка тепер скрізь брак і задля сего підскачили дуже в ціні всі ті паші, котрі містять в собі велику єго скількість. — Тількиб про загальний огляд паш; над поодинокими їх родами годі тут ширше розписувати ся.

На що треба зважати при купні паш?

Позаяк господар не все може обійти ся без закупна паші, тому не від річи буде подати тут отсих кілька рад. Купувати належить пашу добру, сьвіжу і незіпсуту, бо зіпсута паша, чи то буде она сплісніла чи обложена снітєм і ржею, єсть шкідлива для здоровля зьвірят. Жадати при купні ситних паш запоруки чистоти і вартісних складників паші т. є. бодай білка і товщу.

В тій цілі треба взяти пробку ситних паш при двох сьвідках, як тільки паша прийде і то з ріжних місць до 3 пробок по $\frac{1}{2}$ кг до судин, котрі належить запечатати і одну з них вислати до розсліду до одної з хемічно-рільничих стацій, от приміром до Дублян під Львовом або до Відня, а з двох позісталих лишає ся одна у купуючого, а другу пересилає ся до продаючого для контролі. — Спроваджувати пашу треба через свої Товариства *).

*) При сій нагоді звертаємо увагу на то, що тепер підчас війни весь оборот пашою находить ся в руках Централі паш. Коли хтось хоче спроваджувати пашу, мусить зладити спис, в яким треба подати скількість худоби (коний і инших домашних зьвірят), скількість поля і кілько паші треба на перезимоване худоби. Такий спис має потвердити зверхність громадська і ц. к. Староство і треба єго вислати до Краєвої Централі паш (тимчасово в Кракові ул. Дунаєвского 4). — З огляду на великий брак паші в державі трудно приходить ся в теперішнім воєнім часі набути довільну скількість паші, тому повинно ся як найліпше визискувати пашу домашну, всякі відпадки кухонні та пашні хопти. Ко-

Годованє худоби гуртом і одинцем.

У нас всюди годують худобу гуртом. Ніхто при годованю не зважає на то, чи корова дає багато молока чи єго зовсім не дає. От кинесь ко-
ровам оберемок соломи в ясла чи там поставить ся цебрик січки з кришеними бураками або бара-
болями. іай на тім конєць. Байдуже, чи в стайни є такі корови, що дають 20 літрів чи цілком не
доять ся. Таке годованє єсть лихе і не веде до ці-
ли. Добрий господар повинен добре знати свій то-
вар і кормити кожду штуку окремо відповідно до
сподіваного удою молока. Житєвий корм можна
давати однаково всім штукам гуртом (коли в стай-
ни стоять приблизно однаково тяжкі штуки побіч
себе), але зате продуктивний корм треба давати
кождій штуці окремо. — Чим більше молока дає
худобина, то тим більше матеріялу тратить вона
зі свого тіла з молоком. Щоби ту утрату надолу-
жити, треба конче подати в паші тільки поживних
складників, щоби они могли винагородити утрату
та утримати звїря на можливо високій і довго-
треваючій видатности молока. Колиж се занедбає
ся, то з початку ідуть на витвір молока складни-
ки тіла як товщ, цукор і білок, а коли їх тіло не
одержить в паші яко нагороду за утрату, то по-
чинає така худобина никнути, худнути, а в слід за
тим застановляти молоко. Забобонні баби звалю-
ють тоді вину на якісь чарівниці, що забрали мо-
локо від корови, а не знають сердеги, що такими
чарівницями чи відьмами таки як раз вони самі, бо
забрали молоко а не дали за се корові наго-
роди.

Щож діє ся з такою лихо кормленою худо-

ли в якій околиці брак паші, то найлітше спроваджувати
гуртом. Було би найліпше, колиб се робило яке Товариство
чи громада. Господарі злучені в годівельну чи молочарську
спілку можуть мати всякі полєкші.

биною? Ото через утрату багато складників зі свого тіла стає слабосильна, рве ся, реве, лиже часто стіни стайні, западає часто на хороби і кінець кінцем мусить гинути або що найбільше дістає ся під ніж на мясо до різника. Через се не одна найліпша коровиця мусить розставати ся з сим світом! Лише лихі штуки худоби, котрі дають мало молока та котрі вдоволяють ся поданою скромною пашою, можуть животіти в голодівці якийсь час, не приносячи жадного пожитку для господаря. Тому навіть той клаптик пісної соломи, яку дістає худобина як би „від напасти“, обертає єго лиш на піддержанє свого житя, бо на продукт не остає більш нічого!

Яку шкоду поносить господар, може сам о тім переконати ся, бо така „годівля“, а радше морене худобини, потягає за собою тільки страту паші, і дорого коштує, бо не приносить жадного хісна окрім купки гною. Се побачимо на отсім примірі: Обчислім вартість порції паші в грошах і придивім ся, чи дешево кормить худобу той, хто мало дає їсти худобі, чи той, хто годує її до сита:

2·2 кг сїна в житевій паші	по 23 сот.	= 50 сот.
3·5 „ ячмінної соломи	по 13 „	= 45 „
3·5 „ гороховянки	по 11 „	= 38 „
		<hr/>
		разом 133 сот.

4·4 кг сїна в продуктивній паші	по 23 сот.	= 101 с.
0·4 „ макуха	„ „ по 60 „	= 24 „
0·5 „ грису	„ „ по 12 „	= 6 „
		<hr/>
		разом 131 с.

З того зіставленя видко, що на саме удержанє худобини іде тут тільки паші і в приблизній такій ціні, кільки коштує 9 літрів молока. З того дальше слїдує, що тим дешевше коштує продукція молока, чим більше єго витворює ся при тій самій основній (житевій) паші.

Колиб хтось не мав макуха і грису і дав згаданій тут корові понад пашу житеву (основну) 2·2 кг сїна, 3·5 кг ячмінної соломи і 3·5 кг гороховянки лише 4·4 кг сїна, що вистарчило би на продукцію лише 6 літрів молока, то в такому случаю кошти (частинні) продукції одного літра молока вносили би 234 с. : 6 = 39 сотиків. А колиб по доданю $\frac{1}{2}$ кг грису і 40 дека макуха (0·4) випродуковано дальших 3 літри молока, то ті три літри молока — помимо так дорогих паш як макух, що коштує 60 сотиків 1 кг, або грис 12 К за 1 сотнар — зістали витворені дуже дешево, бо лиш за 30 сотиків, або 1 літер 10 с. (бо $30 : 3 = 10$ сотиків).

Вже з того коротенького приміру бачимо, як важним єсть для господаря годувати худобу одинцем (індивідуально) після можности видатку молока, а не гуртом всі штуки однаково. При тим показує ся, що не все крмленє пашами домашого свого господарства єсть найдешевше, але що навіть докупними пашами (очеведно о скільки вони суть добрі та по приступних цінах набуті) можна осягнути дешевий продукт — молоко; або иншими словами кажучи можна також докупними пашами товар дешево годувати.

Кажу тут „можна“, але не „мусить ся“ осягнути, бо треба кожду справу масткову все брати також з практичного боку. Треба при тим все мати на увазі, що корова — то не машина, якої видатність можна би вже з гори докладно обчислити, але що господар має все до діла з живим організмом, який єсть зависимий від ріжних впливів. Однак пересічні лотреби зьвірини все обертають ся в границях, тут виказаних. Колиб хтось запитав ся, чи кожда корова дасть єму тільки молока і так єму добре оплатить додану пашу ситну пр. грис, висївки, макух, тощо, на се відповідь ясна, що не

всі корови можна так само дешево годувати; одні вихіснують пашу добре і наслідком того годівля випаде ще дешевшою, а у других винесе кошт продукції більше, бо корова лихо використовує пашу. Найкраще се можна збагнути в спілці контролі молочности, чи худоба оплачує корм чи ні. В таких спілках слідить ся докладно, кільки одиниць кормових споживають поодинокі корови на витвір молока та яким коштом его витворюють. Коли окаже ся, що якась корова не оплачує паші, то не треба її завади в господарстві!

Не треба забувати, що одні раси коров дають більше а другі менше, але не кождий господар може прийти до наймолочнішого товару, однак се вже справа менше важна, бо з кожної раси можна доховати ся дуже доброї худоби через розумну годівлю та добрий хів. При тім треба все брати під увагу удій з цілого року, а не якгось короткого часу, бо звісно, що більше все дає корова молока по отеленю чим в високій вагітности. Тому повинен собі господар записувати удій від коров б дай раз в тижни, щоби міг опісля при вільнім часі обчислити річний удій коров. Бо коли газда викаже ся при продажі своєї корови чорним на білім річним удоєм, то за такий товар дістане він значно висшу ціну!

Так само кождому повинно бути відомо, що первістки менше дають молока чим корови по третім, четвертім або й п'ятім отеленю аж доперва старші знова менше дають молока і то гіршої якості та й ще до того задля викришеної зубні гірше жувають і гірше визискують пашу, тому й годівля таких коров випадає дорожше. Тому не треба тримати за старих коров на господарстві. Позаяк молоді корови ростуть дещо до 4—5 року житя, проте треба їм на приріст тіла додавати троха більше корму як дорослим штукам; вистарчить $\frac{1}{2}$ д) 1 одиниці денно, який то додаток був би та-

кож вказаним додавати вагітним коровам до житевого корму.

Що частість доєня, уміркована праця, добре обходжене ся з худобою впливає корисно на видаток молока, а слабість, сильне умучене, брак потрібної паші впливає зноґа уємно, відомо вже кождому господареві.

Рівнож уємно на здоровле звїряти і на удїй впливають всякі мочаруваті пасовиська, зіпсута паша та троячі хопти як н. пр. козелець їдкий, бульбук, тоя лабуштан, дикий мак, паслин, німиця, блекіт, болиголов, чемериця, кукіль і ин., тому треба все те усувати, що впливає шкідливо на здоровле та видаток молока а пособляти худобі всім тим, що їй сприяє.

Знаючи все те, що сприяє доброму вихіснюваню паші у худоби а що їй шкодить, а дальше знаючи, як має ся укладати і добирати корм, старайте ся все те примінювати в своїм господарстві, бо пособляючи доброму використуваню паші а усуваючи все те, що продукції молока шкодить, будете тим самим худобу добре а при тім і дешево кормити. Виложені тут норми нехай будуть показником для розумного живлення худоби. Але найліпшу дорогу знайде вже собі сам господар пізнаванєм потреб кождої штуки свого товару. Коли молочна худоба занадто товстіє і за багато прибирає на вазі, то треба їй трохи корму уймати, а коли худне і спадає на вазі то треба їй знов додати трохи більше, як приписані норми доказують. Старайте ся в кождій громаді о громадські ваги для худоби, бо они, як бачимо, конче потрібні до годівельних цілій а ще більше для продажі худоби, бо продаючи худобу на мясо після ваги не дасте ся визискувати

Крайній час подумати нам також про поправу наших пасовиськ і сіножатий, та так уложити собі сівооборот (плодозмін), щоби управляти більше пашних ростин, бо в той спосіб зможемо під-

нести годівлю худоби у нас. Справа та у нас не маловажна, бо коли при отвореню границі на закордонну Україну, буде довіз збіжа довільний і заспокоїть потреби населеня, то справа доставки худоби буде довший час невистарчаюча. До краю буде ся спрваджувати із заграниці худобу високо благородну, яка дає много молока, але она буде могла лиш тоді добре удержати ся і приносити великий хосен, коли буде добре живлена і добре доглядана. При відбудові господарств пам'ятайте ставити такі будинки господарські, щоби могли відповідати потребам новочасного господарства, в яких худоба могла би мати добре леговіско, много сьвітла і сьвіжого воздуха та щоби зимою не мерзла, а літом не душила ся зі спеки. — Гуртуйте ся в товариства і спілки та помагайте собі взаїмно, щоби на руїнах осель зацвило нове жите і запанував добробут!

*Бо хто добре оре, сїє
Худібку годує —
Той хліб. молоко має
З голоду не мліє.*

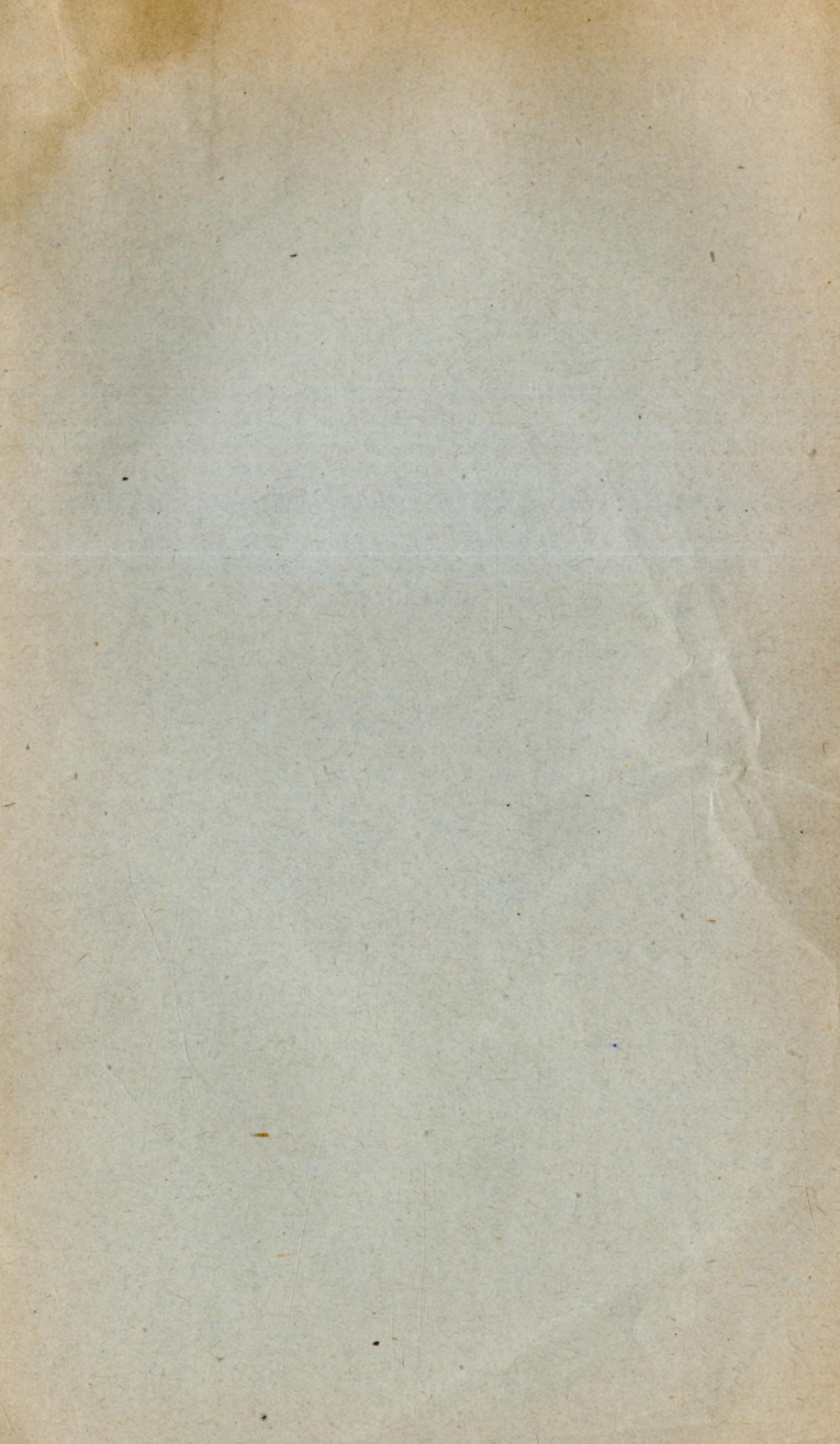
Таблица паш.

Рід паші	На 1 кормову одиницю по- треба кг	Кормова оди- ниця має в со- бі стравного білка грамів
I. Обемисті:		
A. Соचितі:		
1. Зелені:		
Трави солодкі (добрі)	60	78
Райграси (в цвітї кошени)	65	97
Купчанка трава	70	56
Овес цвітучий	75	90
„ дозріваючий	50	105
Кіньский зуб	110	36
Трава з пасовиська середно до- брого	75	127
Трава з пасовиська дуже доброго	60	138
Ячмінь, що йде в колос	90	135
„ по відвигтеню	47	61
Конюшима червона (з пасовиська)	70	147
„ „ в повнім цвітї	70	119
„ шведська	75	97
„ інкарнатка	75	120
Люцерна (равельник) перед цвітєм	75	128
„ в повнім цвітї	80	120
Еспарзета (дівойник)	75	140
Бобик (початок цвиту)	95	142
Горох	95	180
Вика пашна	90	162
Горох пісковий (пелюшка)	100	160
Сераделя	100	150
Гречка цвітуча	85	93
Шпорок	75	75
Гірчиця (ріпак)	95	123
Капуста пашна	75	90
Листе брукви	135	54
„ бураків пашних	130	130
„ „ цукрових (з головок.)	80	112
„ березове (в серпни)	35	136
„ букове „ і вересни)	45	133
Бараболіне (липень)	100	60

Рід паші	На 1 кормову одиницю по- треба кг	Кормова оди- ниця має в со- бі стравного білка грамів
2. Кисла і прасована паша:		
Кіньський зуб квашений	8 0	32
Листе бураків „	8 0	16
Бараболине „	9 0	27
Люцерна прасована	9 0	108
Трави прасовані	6 0	42
3. Коріне і бульви:		
Бураки цукрові	5 5	33
„ пашні	11 0	55
Морква пашна	8 0	48
Ріпа стернівка	14 0	42
„ турніпс	14 0	42
Бараболі (пашні 20% скробу)	5 0	45
„ змерзлі і переварені	3 5	—
„ топінамбур (heliantus)	5 0	20
4. Промислові відпадки:		
Бараболяна брага	13 5	15
Збіжева „	12 0	12
Краянка бурачана	10 0	30
„ сушена	1 2	7
Солодові відпадки свіжі (кільці)	5 0	175
Молоко пісне	8 0	300
Б. Суха паша:		
1. Сіно:		
Сіно з добрих трав солодких	2 2	80
„ лугове найліпше	1 5	102
„ „ лихе	3 6	90
„ „ квасне	3 5	105
„ „ добре	2 5	95
Отава з добрих сіножатий	2 0	112
Сіно з конюшини черв. марне	3 5	120
„ „ „ ліпше	2 5	112
„ „ „ добре	2 2	121
„ „ „ дуже добре	2 0	130
„ „ „ вимокле	3 5	105

Рід паші	На 1 кормову одиницю по- треба кг	Кормова оди- ниця має в со- бі стравного білка грамів
Сіно з люцерни перед цвітот	2.5	200
„ „ в цвітї	2.7	168
„ з еспарзети	2.3	160
„ з люцерни хмільної	2.0	172
„ з орішини	2.0	102
„ з шведської	2.0	112
„ з сераделї	2.0	184
„ з білої конюшини	2.0	100
„ з гороху (почат. цвиту)	2.0	240
„ „ „ в цвітї	2.5	165
„ з вики	2.5	165
„ „ дикої	2.0	160
2. Солома :		
Солома з ярого ячменю гірша	4.0	24
„ „ „ добра	3.5	35
„ переросла конюшиною	3.0	72
„ вівсяна	4.0	40
„ з озимої пшениці	5.0	20
„ з озимого жита	6.0	24
Кукурудза	4.0	50
гороховянка	3.5	119
бобовне	4.0	124
вичанка	5.0	64
Солома стручкових середно	4.5	135
„ червоної конюшини	6.0	186
„ гречанка	4.5	76
3. Полова :		
Полова вівсяна	3.0	42
„ житна	4.0	28
„ пшенична	3.5	32
„ ячмінна	4.5	23
„ просяна	6.0	72
„ гречана	3.5	56
„ лянна	3.5	35
Кукурудзяні качани	3.5	42
Трина з бобу	4.0	160
„ з гороху	4.0	150
„ з сочевиці	2.5	200
„ в вики	3.5	140

Рід паші	На 1 кормову одиницю по- треба кг.	Кормова оди- ниця має в со- бі стравного білка грамів
II. Ситні (ядерні) паші		
A. Насінне:		
Горох	1·0	169
Бобик	1·0	193
Сочевиця	1·0	191
Вика	1·0	200
Сераделя	1·3	179
Люпин жовт. (відгірч.)	1·0	209
Ячмінь	1·0	61
Кукурудза	1·0	74
Овес	1·1	77
Пшениця	1·0	90
Лявне насінне	0·6	114
Жито	1·0	87
B. Промислові відпадки:		
Грис (добрий ячм.)	1·0	114
„ „ вівсяний	1·4	48
„ пшеничний	1·2	120
„ житний	1·2	120
Луска пшенична	5·0	120
Макух конопляний	1·2	270
„ лямний	0·8	218
„ ріпаковий	0·9	207
„ сонішнийковий	0·9	252
„ соевий	0·8	320
„ сезамовий	0·8	284
„ диняний	0·9	223
„ пальмовий	1·0	131
„ з земного оріха насіння	0·8	320
„ бавовняного „ (луц.)	0·8	304
„ кокосовий (з лупою)	4·0	163
„ ганижовий	1·0	90
Мучка гороховяна	0·9	165
Висівки гречані грубі	3·5	140
„ „ мілкі	2·0	180
Кілці солодові суш.	1·2	130
Краянка сьхарна суш.	1·3	45
Дріжджі сушені	0·9	380
Бараболі „	1·0	36

21056/33

99

II
И 660.937

40,00

186549

ПРОВЕРЕНО
С/Ф. 19 77

БІБЛІОТЕКА ТОВ. „СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР“ Ч. 39.

ОЛЕКСА МЕЛЬНИК.

ЯК ГОДУВАТИ ХУДОБУ
- ДОБРЕ А ДЕШЕВО? -

ЛЬВІВ 1918.

НАКЛАДОМ КРАЄВОГО ТОВАРИСТВА „СІЛЬСЬКИЙ
- - - ГОСПОДАР“ У ЛЬВОВІ. - - -

З друкарні „Діла“ Львів, Ринок ч. 10.

R